

ПАД ЦАРИГРАДА 1453 ГОДИНЕ

Пре петстотина година, 29 маја 1453 године, после двомесечне опсаде, пао је Цариград (Истамбул) у турске руке. Султан Мехмед II „Освајач“ учинио је крај хиљадугодишњој византиској престоници, а самим тим и Византиском Царству. Отада је Цариград постао престоница новог и снажног Османлиског Царства које ће у току неколико векова држати у покорности многе балканске народе и претити осталим европским државама.

Визант је био значајан грчки град, на рту између залива Златног Роба и Мраморног Мора, који је основан негде у VII веку пре н. е. на месту једне тракиске насеобине, а који су Римљани заузели почетком II века пре н. е. Константин Велики га је проширио и прогласио престоницом Источног Римског Царства 330 године, које се по њему назвало Византија. После пропасти Западног Римског Царства, крајем V века, Цариград је постао, и скоро читавих хиљаду година остао политички, војнички, привредни и културни центар не само Византије, већ и осталог света. Подигнут на светском путу који везује Исток са Западом, тј. Азију и Европу, он је био војничка база од изванредне стратемиске важности.

По угледу на стари Рим, Константин је у Цариграду изградио многе тргове, раскошне дворове, циркусе, цистерне за воду и многе друге монументалне јавне грађевине. Иако је, с обзиром на свој веома повољан топографски и географски положај, по природи био јака тврђава (могло му се прићи са сува само са запада, а са мора само кроз уске мореузе — Дарданеле и Босфор), ипак га је Константин споља опасао јаким и високим зидовима са многобројним кулама и капијама. Пошто га први зидови нису могли да приме становништво које је постепено расло, то су касније много даље од Константинових зидова подигнути нови моћни двоструки зидови, чији су се остаци сачували до данашњих дана. Цариград је временом заузео прво место међу градовима тога доба. Он је био не само највећи средњевековни град (рачуна се да је крајем X века имао преко милион становника), већ и највећа и најјача средњевековна тврђава коју је било тешко освојити. Дебели и високи градски зидови с копна и мора и тешки покретни гвоздени ланац који је затварао улаз у луку Златни Рог чинили су га, такође, неосвојивим.

Као престоница Источног Римског Царства (касније Византије), све до пада 1453, Цариград је свега три пута опсађиван. Приликом прве опсаде од стране Арабљана 717 године — са сува и мора, арабљанска флота је била скоро потпуно уништена тзв. „грчком ватром“, коју су Грци бацали помоћу

нарочитих направа „сифона“. Друга опсада Цариграда пада у време Четвртог крсташког рата (1204 године). Тада га је крсташка војска, по наговору Млетачке Републике, после дужне опсаде, на јуриш заузела и страховито опљачкала. Овога пута тврде зидине Цариграда нису могле одолети.

После крсташких похода, ослабљена и изнурена Византија претстављала је сенку своје некадашње моћи. Због скоро непрекидних ратова са Србијом и Бугарском у XIII и XIV веку и грађанских ратова у XIV веку она је још више ослабљена и исцрпљена. У почетку XIV века запретила јој је нова опасност са истока — од Турака (Османлија), који су загосподарили скоро целокупном византиском територијом у Малој Азији. Они су се ускоро после тога дочекали европског копна и непосредно угрозили Цариград и балканске државе. 1361 године заузели су Једрене и у њега преместили своју престоницу. Србија и Бугарска, ослабљене феудалним раздорима, нису биле у стању да се успешно одупру новом агресору. После Маричке и Косовске битке Србија је постала вазална држава Турске, а иста судбина снашла је и Бугарску. Средином XV века, поред Морејске Деспотовине (на Пелопонезу) од Византије је остао једино Цариград. Тако се око изоловане византиске престонице све више стезао обруч турских поседа. Изгледало је да су јој дани избројани. Међутим, због пораза у бици код Ангоре (1402 године) Турци су одложили освајање Цариграда, све до прве опсаде јула 1422 године, али су опсаду морали прекинути због насталих немира у земљи. Али оно што није успело Мурату II, после тридесет година пошло је за руком његовом сину султану Мехмеду II.

Све до смрти султана Мурата II — 1451 године, византиска престоница била је поштеђена, пошто Турци нису располагали таквом техником (артиљерија, флота и друго) која би била дорасла таквој тврђави, а тада је куцнуо последњи час и Цариграду и Византији. Цариград је још од времена Мурата I био окружен са свих страна турским поседима, а у његовој непосредној близини Турци су подигли и јако утврђење „Румели-Хисар“. Пошто је извршио опсежне припреме и прикупио војску, Мехмед је првих дана априла 1453 године отпочео опсаду тога древног града. Турска војска је била бројно веома јака и технички одлично опремљена бројном и моћном артиљеријом, коју је Мехмед био створио уз помоћ западних војних стручњака и инжењера. Поред старих опсадних машина за бацање камења, Мехмед је имао и нове — ватрене машине, односно топове. Турци су приликом опсаде Цариграда употребили артиљерију у дотле непознатом броју. Како каже један очевидац, у бици за Цариград „топови су све решавали“. (Према неким подацима Турци су имали 14 батерија топова и један велики топ који је саливен специјално за освајање Цариграда).

Снаге и средства које су Византинци супротставили непријатељу били су незнатни. Последњи византиски цар Константин XI — Палеолог, бранилац Цариграда (као и његов претходник) полагао је све своје наде за одбрану престонице у помоћ са Запада, али те помоћи није било како због непријатељског става папства и Латина према Византинцима, тако и због неспособности тадашњих западних држава (Угарске, Млетака, Арагона, Француске, Ђенове и др.) да остваре солидну политичку и војничку коалицију која би Цариграду пружила ефикасну помоћ. Тако, на пример, арагонски и напуљски краљ, један од најмоћнијих тадашњих владара на Медитерану, тежио је да створи ново латинско царство у Цариграду. Дакле, догађаји који су одређивали судбину Византије и њене престонице одиграли су се ван њеног домаћаја и моћи. Исцрпљена и осакаћена Византија је била остављена сама себи, на милост и немилост Турцима.

Одбрану града сачињавале су сасвим малобројне грчке снаге и нешто мало Ђеновљана, који су пре опсаде Турака приспели у Цариград. Бројни однос снага у живој сили био је несразмерно велики у корист Турака³⁾. Сем тога, малобројна и слаба византиска артиљерија није се могла ни у ком погледу мерити са турским топовима и великим мерзерима и бомбардама, које су бацале ђулад тежине око 400 килограма. Дакле, снага одбране Цариграда

³⁾ У редовима Турске војске налазио се и Ђурађ Смедеревац са око 1.000 вазалних Срба.

није лежала у броју бранилаца, већ у његовом погодном положају и у његовим јаким зидинама. Он се могао успешно супротставити технички слабије опремљеном непријатељу, али је овога пута техничка надмоћност била на страни Турака.

Стварна опсада Цариграда почела је 7 априла. Тежиште напада турске војске било је усмерено на градске зидине са копнене стране, пре свега на капију Пемптона, јер је та капија била најслабија тачка у Цариградском утврђењу. Како је Златни Рог био затворен дебелим гвозденим ланцем, који Турци, и поред свих напора, нису могли покидати, то су пропали и покушаји турске флоте да продре у Залив. Приликом једног таквог покушаја дошло је до поморске битке између турске и грчке флоте, у којој је турска флота претрпела пораз. Међутим, овај поморски успех Византинаца није био од пресудног значаја за судбину опседнутог града. Када је султан увидео да турска флота из Босфора не може да продре морским путем у воде Златног Рога, одлучио је да је *сувим путем* пребаци у Залив у позадину непријатељске флоте. Позвао је свога команданта флоте Шамуз-пашу, изложио му свој план и наредио да га што пре оствари. Све припреме за овај смели подухват биле су завршене за два дана. Израђене су специјалне колевке за бродове и уређена писта дужине неколико километара, по којој ће се бродови преносити. У ноћи 22 априла отпочео је овај необичан покрет турске флоте. Неколико хиљада турских војника и морнара вукло је 70 бродова сувим и, преко балвана намазаним лојем, поринули их у море. Тако се турска флота преко ноћи створила у водама Златног Рога, иза леђа грчке флоте. После тога цар Константин као прост војник узео је учешћа у борби. Али његова храброст није могла спасти престоницу и расточену Византију сигурне пропасти. Под свакодневним снажним и интензивним бомбардовањем и јуришима турских трупа почеле су да попуштају зидине дрвнога и тврдога града.

Рано у зору 29 маја турске трупе са три стране предузеле су општи — одлучан напад на опседнути град. Тога дана дејствовале су само старе опсадне машине (катапулте, балисте и фронтболе), јер су се, услед прекомерне употребе, скоро све ватрене машине распрснуле. Турци су вршили јуриш по старом начину: хиљаде бораца се пентрало на зидине, али су браниоци успешно одбијали све турске јурише. Али је тада султан увео у борбу и своју главну резерву — своје елитне трупе (јаничаре), које су после жестоких и крвавих борби успеле да продру у град. Пошто је у проређеним редовима бранилаца настала забуна и пометња, цео град је ускоро био у турским рукама. У тој борби погинуо је и сам цар Константин.

По одобрењу победоносног султана, три дана и три ноћи трајало је пљачкање и пустошење Цариграда²⁾. Том приликом уништена су блага неочењиве вредности: уметнички споменици и драгоцени рукописи, као и многе друге реликвије. Мехмед II, који је после освојења византиске престонице добио назив „Освајач“, ушао је у град са великом помпом и, пошто је обавио дову (молитву) у цркви Свете Софије, наставио се у дворovima византиских царева. Цариград је постао престоница Османлиског Царства³⁾.

Падом Цариграда Византија је престала да постоји као држава, а Турци су створили мост између својих азиских и европских посела, успоставили јединство своје империје и у Цариграду добили моћно упориште и базу за своја даља освајања. И заиста, Турци су убрзо свршили са остацима вазалних грчких, латинских и словенских држава на Балкану. Већ после три године (1456) заузели су Атину, а 1460 анектирали и Морејску Деспотовину. Једну годину доцније пало је у турске руке и такозвано „Трапезунтско Царство“, чиме је и последњи комад Византиске Царевине потпао под турску власт. Ускоро после пада Цариграда 1459 године, подлегла је и Србија деспота Ђурђа, а Босанска Краљевина нешто доцније (1463), док су пред крај XV века потпале под турску власт и остале југословенске и албанске државице, све до Јадранског Мора.

²⁾ Према неким подацима то је било забрањено.

³⁾ Цариград је тада био назван „Истамбул“, које име званично и данас носи.